

В.В.Островський*

ПРАВОЗАХИСНА ДІЯЛЬНІСТЬ З.КРАСІВСЬКОГО

Розглядається правозахисний вияв суспільно-політичної діяльності З.Красівського. На основі опублікованих і вперше виявлених документів Галузевого державного архіву Служби безпеки України реконструйовано факти участі його в Українській громадській групі сприяння виконанню Гельсінських угод та Українській Гельсінській спілці, розкрито місце й роль З.Красівського у цих об'єднаннях. Ідеться також про заходи республіканського КДБ, спрямовані на локалізацію та дискредитацію найактивніших діячів українського спротиву.

Ключові слова: Красівський, Українська громадська група сприяння виконанню Гельсінських угод, Українська Гельсінська спілка, правозахисний рух.

Упродовж 1970-х рр. український рух спротиву радянській владі розгортався у суспільно-політичних реаліях брежнєвського неосталінізму. Після «великого погрому» шістдесятників та опозиціонерів в УРСР установилося відносне затишшя, у надрах якого зароджувалися нові форми опору тоталітарній системі. Одна з них – правозахисний рух, що проявився у вигляді Української громадської групи сприяння виконанню Гельсінських угод (УГГ).

Як відомо, УГГ утворилася 9 листопада 1976 р.¹ Того ж дня 10 представників українського спротиву підписали декларацію Української громадської групи сприяння виконанню Гельсінських угод². У документі визначалися мета й завдання організації, серед яких найголовнішим було «ознайомлення урядів країн-учасниць і світової громадськості з фактами порушень на терені України Загальної декларації прав людини та гуманітарних статей, прийнятих Гельсінською нарадою»³. Для виконання цього завдання активісти групи мали збирати й опрацьовувати факти порушення прав людини в УРСР, знайомити з ними владні інституції республіки та союзного центру, уряди країн-підписантів Гельсінського заключного акта та світову громадськість⁴. Усі дії мали відбуватися легально, у рамках радянського й міжнародного законодавства. Позаяк на перше місце ставилося питання правозахисту, це уможливило долучення до УГГ людей різних світоглядних орієнтацій і політичних

* Островський Валерій Васильович – завідувач відділу суспільних дисциплін лабораторії суспільно-гуманітарних дисциплін Івано-Франківського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

E-mail: ostrovsky.valery@gmail.com

¹ Рух опору в Україні: 1960–1990: Енциклопедичний довідник / Передм. О.Зінкевича, О.Обертаса. – К., 2010. – С.658–663.

² Овсієнко В. Правозахисний рух в Україні (середина 1950-х – 1980-ті рр.) // Українська громадська група сприяння виконанню Гельсінських угод: У 4 т. – Т.1: Особистості / Упор. Є.Ю.Захаров. – Х., 2001. – С.6.

³ Український правозахисний рух: Документи і матеріали київської Української громадської групи сприяння виконанню Гельсінських угод / Передм. А.Зваруна; упор. О.Зінкевич. – Торонто; Балтимор, 1978. – С.12.

⁴ Там само. – С.13.

поглядів. Навіть революційно налаштовані українські націоналісти, які не полишали думки про відновлення збройної боротьби, вступали до групи. Так у ній опинився і З.Красівський.

Зіновій Михайлович Красівський (12 листопада 1929 р., с. Витвиця Долинського р-ну Івано-Франківської обл. – 20 вересня 1991 р., м. Моршин Львівської обл.) – український громадсько-політичний і літературний діяч, активіст ОУН(б), учасник боротьби Української повстанської армії, співзасновник Українського національного фронту, Усеукраїнського політичного об'єднання «Державна самостійність України», очільник Крайового проводу ОУН(б) в Україні⁵. Окрім того, З.Красівський – автор прозових і поетичних творів (серед яких історичний роман «Байда», збірки поезій «Месник», «Невольницькі плачі»), пам'яток епістолярного жанру та публіцистики; суспільно-політичних документів. Упродовж усього свідомого життя сповідував ідеологію українського чинного націоналізму, уособлюючи бандерівський рух на теренах УРСР.

Питання місця й ролі З.Красівського у правозахисному русі не були предметом вивчення вітчизняних істориків. На сьогодні відсутні будь-які публікації відповідної тематики. Дослідники лише побіжно згадували про його участь в УГГ та Українській Гельсінській спілці (УГС)⁶. У 2013 р. у Львові було видано працю І.Геля, яка містить багато архівних та мемуарних джерел. Публікацію підготовлено учасником подій, тож вони розглядаються й оцінюються немовби «із середини». Ім'я і прізвище З.Красівського зустрічається на 27 сторінках із 392, зокрема охарактеризовано його участь в УГГ та УГС. Але, як і в інших подібних дослідженнях, – контекстно, на тлі розвою українського визвольного руху⁷. Факти правозахисної активності З.Красівського зафіксовано в публікаціях Я.Мостепана⁸, Д.Юсипа⁹, М.Якібчук¹⁰. Під час підготовки своїх статей, книг чи досліджень автори користувалися опублікованими

⁵ *Островський В.* Формування українського націоналістичного світогляду Зіновія Красівського // Мандрівець. – 2010. – №2. – С.38–45; *Його ж.* Роль Зіновія Красівського в діяльності Українського національного фронту // Галичина. – 2010. – №17. – С.191–201; *Його ж.* «Невольницькі» дівчачі Зіновія Красівського в мемуарних та усноісторичних інтерпретаціях // Мандрівець. – 2011. – №3. – С.29–39; *Його ж.* Український націоналістичний чин Зіновія Красівського // Галичина. – 2013. – №24. – С.215–225; *Його ж.* Українська націоналістична проблематика у творчій спадщині Зіновія Красівського // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – Вип. XXXIX. – Запоріжжя, 2014. – С.240–248.

⁶ Див.: *Захаров Б.* Нарис історії дисидентського руху в Україні (1956–1987). – Х., 2003. – 144 с.; *Бажан О.Г., Данилюк Ю.З.* Український національний рух: основні тенденції і етапи розвитку (кінець 1950-х – 1980-ті рр.). – К., 2000. – 232 с.; *Данилюк Ю.З., Бажан О.Г.* Опозиція в Україні (друга половина 50-х – 80-ті рр. XX ст.). – К., 2000. – 616 с.; *Русначенко А.М.* Національно-визвольний рух в Україні: середина 1950-х – початок 1990-х рр. – К., 1998. – 720 с.; *Касьянов Г.* Незгодні: українська інтелігенція у русі опору 1960–80-х рр. / Гол. ред. С.В.Головко. – К., 1995. – 224 с.; *Зайцев Ю.* Опозиція 60–80-х рр. про українську державність // Другий Міжнародний конгрес українців. (Львів, 22–28 серпня 1993 р.): Доповіді і повідомлення: Історія. – Ч. II / Упор. Я.Ісаєвича та Я.Грицака. – Л., 1994. – С.143–149; *Його ж.* Дисиденти: опозиційний рух 60–80-х рр. // Сторінки історії України: XX ст. / За ред. С.В.Кульчицького. – К., 1992. – С.196–235.

⁷ *Гель І.* Виклик системі: український визвольний рух другої половини XX ст. / Ред. та упор. І.В.Єзерська. – Л., 2013. – 392 с.

⁸ *Мостепан Я.* Зіновій Красівський // Українські проблеми. – 1994. – №3 (7). – С.94–102.

⁹ *Юсип Д.* Зіновій Красівський: Сторінками життя і творчості. – Івано-Франківськ, 1999. – 96 с.

¹⁰ *Якібчук М.В.* І в храм свободи увійти: Творчість Зіновія Красівського та о. Ярослава Лесіва: дискурс національної ідентичності. – Коломия, 2011. – 192 с.

документами, котрих з означеної проблематики надто мало. Унікальні текстові матеріали зберігаються в Галузевому державному архіві Служби безпеки України. Фонд 16 («Секретаріат ГПУ–КГБ УРСР») містить доповідні або інформаційні записки, адресовані ЦК КПУ, звіти про результати оперативної, слідчої роботи, насамперед проти фігурантів сумновідомої оперативно-розшукової справи «Блок», примірники декларацій, статей тощо. Від 2014 р. справи цього фонду нарешті стали доступними для дослідників. Детальне опрацювання документів дає можливість увести до наукового обігу й оприлюднити дані про таємні репресивні заходи республіканського КДБ задля локалізації та дискредитації найактивніших діячів спротиву другої половини ХХ ст., у тому числі З.Красівського, а також дати об'єктивну оцінку його діяльності й ролі в українському правозахисному русі.

У час створення УГГ З.Красівський відбував покарання за участь в Українському національному фронті. Ще з вересня 1976 р. він лікувався у Львівській обласній психіатричній лікарні імені академіка В.Протопопова, що розташовувалася на вул. Кульпарківській, 95¹¹. На початку лютого 1977 р. його було переведено до психлікарні загального типу у с. Бережниця (Стрийський р-н Львівської обл.)¹². А 15 червня 1978 р. рішенням судової колегії Владимирського обласного суду (РРФСР) стосовно З.Красівського скасовано «примусовий засіб медичного характеру» (тут і далі – стилістика, граматики КДБ; переклад автора – В.О.) і він достроково вийшов на волю¹³. Сьогодні вже неможливо з'ясувати причину дочасного припинення терміну покарання співорганізатора Українського національного фронту, адже йому ще залишалося відбутися понад 8 міс. лікарняного або табірної режиму та 5-річне заслання. Імовірно, що система зробила для З.Красівського поступку в обмін на подальшу лояльність. Спочатку так і виглядало, але наступні події перекреслили сподівання КДБ.

17 липня 1978 р. З.Красівський повернувся додому, у м. Моршин на Львівщині¹⁴. Насамперед намагався подолати постстресовий розлад унаслідок відбутих років неволі: відвідував родинне село, історико-мистецькі акції у Львові, мандрував Карпатами, ходив на байдарках по Дністру, зустрічався з побратимами¹⁵. Водночас узявся за облаштування свого сімейного життя: 26 травня 1979 р. зареєстрував шлюб із колишньою дружиною В.Чорновола – Оленою Антонів¹⁶. Вона оформила опіку над чоловіком (адже З.Красівський, якого офіційна медицина визнала «параноїдальним шизофреніком», уважався недієздатним – В.О.), і у другій половині липня – першій декаді серпня

¹¹ Чорновіл В. Твори: У 10 т. – Т.4. – Кн.1: Листи / Упор. М.Коцюбинська, В.Чорновіл; передм. М.Коцюбинська. – К., 2005. – С.504.

¹² Інтерв'ю з Меленем М.О., 1929 р. нар., с. Фалиш, Стрийський р-н, Львівська обл. Запис 03.02.2000, м. Моршин, Львівська обл., інтерв'юєр Овсієнко В.В. [Електронний ресурс]: <http://archive.khpg.org/index.php?id=1131630150>

¹³ Учётная карточка Красивского Зиновия Михайловича // Экспозиция Мемориального музея истории политических репрессий «Пермь-36», пос. Кучино, Пермская обл., Россия.

¹⁴ Перегук двох над безвістю: Листування українського політв'язня Зіновія Красівського з членом Міжнародної амністії американкою Айріс Акагоші / Упор. та прим. Л.Маринович, М.Мариновича. – Х., 1995. – С.17.

¹⁵ Там само. – С.8, 11, 19, 24.

¹⁶ Там само. – С.47.

подружжя 20 днів відпочивало в м. Паланга (Литовська РСР), на узбережжі Балтійського моря¹⁷. Далі, щоб убезпечитись від переслідувань, новостворена сім'я готувалася до виїзду за кордон, який організовували українські та єврейські друзі, найперше О.Мешко, А.Вудка, представниця «Міжнародної амністії» А.Акагоші¹⁸. Водночас, збираючись в еміграцію й незважаючи на постійний нагляд КДБ, З.Красівський та О.Антонів розгорнули активну громадську роботу. Чоловік налагодив постійне листування з колишніми товаришами, особливо ув'язненими, виступаючи координатором багатьох їхніх ініціатив. Разом із дружиною переймався грошовими питаннями створеного О.Солженіциним Російського громадського фонду допомоги в'язням сумління та їхнім родинам¹⁹. Вони розподіляли призначені фондом кошти поміж українськими політпокараними, їхніми родичами, котрим була необхідна матеріальна підтримка, фінансували необхідні «господарські» потреби опозиції.

З огляду на свою суспільну активність, позицію в українському русі спротиву, З.Красівський знав про існування УГГ, поділяв її принципи й долучився до кола її учасників. Це сталося у жовтні 1979 р., про що свідчить написана ним заява²⁰, де пояснювалися мотиви та причини такого кроку, обґрунтовувався компроміс між власними радикальними націоналістичними переконаннями й загалом демократичним характером ідеології УГГ. Життєве кредо З.Красівського – жертовність та щоденна боротьба за ідею: «Не в перемозі ідей суть людського щастя, а в жертвенності задля ідей», «Найгірше – пасивність, збайдужіння до патріотичного обов'язку, коляборація», «Вірю [...] – в радість боротьби, у смисл поразки»²¹. УГГ виявилася єдиною тогочасною організацією, під «прапором» і «гаслами» якої можна було відкрито боротися проти комуністичної системи, «реалізувати себе і наблизитися до інших ідеалів»²². Тобто громадська група стала для З.Красівського тим діяльнісним полем, де втілювалися його націоналістичні прагнення до обстоювання інтересів України та здобуття нею державної незалежності.

У другій половині 1979 р. УГГ переживала нелегкий період існування. На той час майже всіх її засновників було заарештовано й засуджено до різних термінів позбавлення волі. Унаслідок такого удару група опинилася на межі зникнення: відчувався брак свіжих сил, уповільнилася самвидавня й усіляка публічна робота, послаблено зв'язки зі західним демократичним світом. КДБ уже надсилав оптимістичні доповідні записки на адресу ЦК КПУ²³, але відомство вкотре помилилося. Прихід З.Красівського в УГГ збігся з періодом відродження й поживавлення організованої правозахисної діяльності.

¹⁷ Там само. – С.25–28.

¹⁸ Лист Ар'є Вудки до Айріс Акагоші від 27.04.1979 р. // Особистий архів Ю.Зайцева; Перегук двох над безвістю... – С.48; Український правозахисний рух... – С.131.

¹⁹ Ходорович С. Люди Русского фонда // Неволія. – 2007. – №13 [Електронний ресурс]: http://www.index.org.ru/nevol/2007-13/hodorovich_n13.html

²⁰ Українська Гельсінська група: 1978–1982: Документи і матеріали / Упор. О.Зінкевич. – Торонто; Балтимор, 1983. – С.349–355.

²¹ Там само. – С.351.

²² Там само. – С.350.

²³ Галузевий державний архів Служби безпеки України (далі – ГДА СБУ). – Ф.16. – Оп.7 (1985). – Спр.1078. – Арк.79–81.

Пишучи заяву про вступ, З.Красівський окреслив для себе пріоритетну роль в організації – він планував зайнятися справою легалізації УГКЦ: «Я особливо зажурений станом греко-католицької церкви на Україні. Цю справу я не полишу на самоті, я займуся нею зокрема і покажу цілому світові, що заборона її не тільки антиконституційна й антигуманна, а – злочинна»²⁴. Проте довелося взятися за вирішення нагальніших проблем. Насамперед необхідно було відновити чисельність групи та розгорнути її мережу в УРСР. В інформаційних повідомленнях і доповідних записках республіканського КДБ зазначалося, що З.Красівський налагодив зв'язки з О.Мешко (Київ), М.Горинем (Львів), І.Сокульським (Дніпропетровськ), іншими правозахисниками²⁵, які планували створити західну, східну й південну ланки УГГ на Львівщині, Івано-Франківщині, Дніпропетровщині та Херсонщині²⁶. Крім того, він займався залученням до групи нових активістів, збирав і поширював інформацію про порушення прав людини, про в'язнів сумління, зберігав документи УГГ і твори самвидаву, продовжував опікуватися фінансовими питаннями фонду О.Солженіцина²⁷. Ще в липні 1979 р., перед виїздом за кордон, Р.Мороз зустрівся з нею та висловив прохання про необхідність активізування зусиль світової громадськості проти «ущемлення прав людини» в радянській Україні²⁸, тобто прагнув поживити міжнародну діяльність УГГ.

Завдяки своїй активній діяльності в Українській Гельсінській групі З.Красівський відразу опинився у центрі уваги КДБ. На сьогодні відсутні документи, які підтверджували б наявність його прізвища у списку справи «Блок». Але оскільки він контактував із більшістю її «об'єктів» (перш за все, у переліку числилась О.Антонів), то автоматично потрапляв у поле оперативних розробок, котрі розпочалися відразу після його вступу в УГГ. Так, для з'ясування місця зберігання «антирадянських матеріалів», наприкінці жовтня – на початку листопада 1979 р. агент «Данко» передав З.Красівському «оперативно опрацьовані матеріали тенденційного характеру», що відстежувалися співробітниками КДБ. У його помешканні було проведено таємний обшук, під час якого виявлено твори самвидаву авторства Я.Лесіва, І.Калинця, фотоплівки та магнітофонні записи²⁹. З.Красівський, очевидно, знав і довіряв «Данко», адже під час їхньої зустрічі 1 листопада виявляв занепокоєння з приводу арешту (8 жовтня 1979 р.) гельсінця П.Розумного та попереджав про необхідність дотримуватися заходів «суворої конспірації»³⁰. Це й зрозуміло, оскільки КДБ мав незмінну мету: спочатку локалізувати, а далі зупинити будь-яку «антирадянську діяльність» нових активістів УГГ, у тому числі З.Красівського. Тож стосовно нього набирав обертів маховик оперативних заходів.

16 листопада 1979 р. на ім'я першого секретаря ЦК КПУ В.Щербицького було надіслано доповідну записку КДБ, присвячену винятково постаті

²⁴ Українська Гельсінська група: 1978–1982: Документи і матеріали. – С.351.

²⁵ ГДА СБУ. – Ф.16. – Оп.7 (1985). – Спр.1080. – Арк.93.

²⁶ Там само. – Арк.234.

²⁷ Там само. – Спр.1078. – Арк.84, 158.

²⁸ Там само. – Арк.86.

²⁹ Там само.

³⁰ Там само. – Арк.87.

З.Красівського³¹. У документі детально описувалися заходи, що їх уживали співробітники відомства для «припинення націоналістичної діяльності» правозахисника. Зазначалося, що 11 листопада 1979 р. до З.Красівського в Моршин відправлено «досвідченого оперативного» співробітника «Вартана», котрий, як і згаданий вище «Данко», користувався довірою серед опозиціонерів. Згідно із розробленою легендою, «Вартан» повідомив, що готується до поїздки в Москву для «ділових зустрічей з антирадянщиками» і може передати їм «організаційні документи [...] у вигляді грипсів». Нічого не підозрюючи, З.Красівський довірив агентіві комюніке УГГ, що адресувалося А.Сахарову та призначалося для опублікування за кордоном³², а також «додатковий фінансовий звіт» групи «за третій квартал» 1979 р. Комюніке належало вручити посередникові – дружині О.Гінзбурга О.Жолковській, а звіт – одному з розпорядників солженіцинського фонду С.Ходоровичу. «Вартан» доправив передані йому матеріали за призначеннями, що «укріпило його позиції в антирадянському середовищі»³³. Аналізуючи зміст доставленого, можна беззаперечно стверджувати: у результаті проведеної операції до рук КДБ потрапили цінні докази, що стосувалися розгортання правозахисного руху в радянській Україні.

Комюніке, передане З.Красівським, потрапило за кордон і було опубліковане під назвою «Меморандум Української групи сприяння виконанню Гельсінських угод»³⁴. Такий висновок напрошується на підставі зіставлення й порівняння тексту меморандуму та опису комюніке, що містився в доповідній записці. У документі розкрито передумови, причини утворення УГГ, методи її діяльності, випадки порушення прав людини й, зокрема, прояви репресій щодо правозахисників; повідомлялося про оголошення «нового складу української групи “Гельсінкі” з 36 осіб із перерахуванням прізвищ» (у тому числі З.Красівського – В.О.); згадано про видання чергових номерів «Інформаційного бюлетеня»³⁵. Як з'ясувалося згодом, факти, уміщені в комюніке, а особливо виявлені прізвища, несли чималу небезпеку для учасників УГГ. Немало загрозливих для гельсінців даних містив і фінансовий звіт, де було відзвітовано за кошти, витрачені на «господарські потреби, [...] надання допомоги покараним за антирадянську діяльність націоналістам, їхнім побратимам, сім'ям». Було вказано більше 40 прізвищ. КДБ «оцінило» й цей документ, адже невдовзі проти всіх зазначених осіб розпочалися оперативно-слідчі дії³⁶.

Доповідна записка республіканського КДБ повідомляє невідому досі інформацію, котра доводить – З.Красівський належав до числа активних діячів УГГ другої хвилі її історії. Окрім згаданого вище, він брав участь у налагодженні зв'язків між українськими та російськими правозахисниками; розповсюджував, а можливо, і виготовляв пропагандистські документи групи; переймався господарськими проблемами організації та опікувався політв'язнями й тими опозиціонерами, які перебували на волі. З іншого боку, доповідь про

³¹ Там само. – Арк.157.

³² Там само. – Арк.158.

³³ Там само. – Арк.159.

³⁴ Українська Гельсінська група: 1978–1982: Документи і матеріали. – С.57–62.

³⁵ ГДА СБУ. – Ф.16. – Оп.7 (1985). – Спр.1078. – Арк.158.

³⁶ Там само. – Арк.158–159.

стеження за З.Красівським дає уявлення про методи оперативної роботи КДБ із використанням довірених осіб як таємних агентів.

Оперативні заходи принесли очікувані результати. 6 березня 1980 р. відбулося засідання судової колегії з кримінальних справ Владимирського обласного суду РРФСР, яка вирішила повернути З.Красівського в місця позбавлення волі (колонія) «на невідбутий термін 8 місяців і 7 днів, та 5 років заслання»³⁷. Виконуючи судові рішення, 12 березня службовці Львівської обласної прокуратури за участі співробітників місцевого управління КДБ, котрі діяли під виглядом працівників міліції, провели в помешканні З.Красівського обшук³⁸. Тоді було знайдено й вилучено чимало «антирадянських матеріалів», із-поміж них стаття «Карикатура на суд» авторства І.Сокульського (фігуранта справи «Блок»)³⁹. Виявлене стало приводом до арешту З.Красівського – 16 березня його етапували у Скальнинський виправно-трудоий заклад (Чусовський р-н Пермської обл. РРФСР)⁴⁰. 2 квітня 1980 р. його доставили у виправно-трудоу колонію суворого режиму ВС-389/36 (с. Кучино Чусовського р-ну Пермської обл.), а 5 грудня він опинився на засланні у с. Луговське (Ханти-Мансійський р-н Тюменської обл. РРФСР)⁴¹. Так закінчився перший етап правозахисної діяльності З.Красівського, яку він проводив у громадській організаційній структурі.

Із заслання З.Красівський повернувся в листопаді 1985 р. «Перебудова», котра тоді розгорталася у країні, створила сприятливі умови для відродження українського правозахисного руху. У серпні 1987 р. В.Чорновіл відновив випуск «Українського вісника», а З.Красівський заходився допомагати друкувати й розповсюджувати журнал⁴². Водночас він відновлював зв'язки з однодумцями, виступав в обороні прав політичних в'язнів, які поверталися з тюрем, таборів чи заслання. Коли у другій половині 1987 – на початку 1988 рр. діячі українського спротиву обмірковували плани щодо надання стихійним національно-демократичним рухам організаційних форм, зокрема розглядали можливості відновлення УГГ, З.Красівський став активним учасником цієї роботи.

Як і в історії з Українською громадською групою, на підготовчому етапі відновлення правозахисного руху республіканський КДБ задумав низку запобіжних, компрометуючого характеру заходів щодо його активістів. Показовим став епізод дискредитування В.Чорновола, М.Гориня, а заразом і З.Красівського. Наприкінці другої декади вересня 1987 р. до Львова зі США прибула відома громадська діячка і журналістка М.Коломієць. Вона передала В.Чорноволові 1500 дол., а на ім'я З.Красівського «придбала в магазині “Каштан” автомобіль “Жигулі”»⁴³. Гроші призначалися на українську справу, а машину було

³⁷ Учётная карточка Красивского Зиновия Михайловича...

³⁸ ГДА СБУ. – Ф.16. – Оп.7 (1985). – Спр.1080. – Арк.94.

³⁹ Там само. – Арк.235.

⁴⁰ Там само. – Арк.94.

⁴¹ Учётная карточка Красивского Зиновия Михайловича...

⁴² Українська Гельсінська спілка у спогадах і документах / Упор. і гол. ред. О.Шевченко. – К., 2012. – С.598.

⁴³ ГДА СБУ. – Ф.16. – Оп.14 (1990). – Спр.1118. – Арк.152; Спр.1119. – Арк.157.

куплено на кошти Н.Світличної для полегшення побутових умов її спаралізованого брата І.Світличного, який лікувався в Моршині та проживав у домівці З.Красівського⁴⁴. 20 вересня М.Коломієць узяла у В.Чорновола та М.Гориня інтерв'ю, де обговорювалися актуальні питання піднесення українського спротиву в період «перебудови»⁴⁵. Усі події тих днів було зафіксовано співробітниками КДБ, а під час огляду в аеропорту Бориспіль відеозапис інтерв'ю у М.Коломієць вилучили⁴⁶. Працівники держбезпеки підготували доповідь у ЦК КПУ й з дозволу В.Щербицького взяли за реалізацію «комплексу контрпропагандистських дій»⁴⁷. Секретна записка республіканського КДБ на ім'я ЦК КПУ, а персонально – В.Щербицького, містила звіт про виконану роботу: «[...] з метою формування суспільної думки, засудження діяльності відступників із використанням вилученої у громадянки США Коломієць Марти відеокасети із записом “інтерв'ю” Чорновола й Гориня, а також інших наявних матеріалів підготовлено проект статті “Інтерв'ю з-під поли” (додається), котру належить опублікувати в республіканській пресі»⁴⁸.

Автор статті П.Вільховий (прізвище, імовірно, вигадане) називав інтерв'ю В.Чорновола та М.Гориня «ідеологічною провокацією» проти радянської влади, обливав брудом їхнє особисте життя, звинувачував в «аморальності», «запобіганні перед Заходом» та інших «гріхах»⁴⁹. Передані кошти, придбаний автомобіль видавалися за доказ «запроданства» українських правозахисників. П.Вільховий наголошував: «Справжнє призначення подарунка визначити не складно, якщо врахувати, що Красівський – довірена особа Чорновола, і є для нього особистим водієм. Він, до речі, відшукав Коломієць у львівському готелі “Дністер” і привіз на квартиру, де знімалося інтерв'ю»⁵⁰. Статтю опублікувала республіканська газета «Радянська Україна». Згодом її передрукували обласні видання – «Львівська правда» та «Вільна Україна»⁵¹. І хоч «Український вісник» умістив спростування⁵², а В.Чорновіл, М.Горинь, З.Красівський звернулися з листами до редакцій часописів, у партійні структури, подали позовні заяви до суду⁵³ – змагатися із системою виявилось надзвичайно важко. Як і очікувалося, невдовзі «свідомі радянські громадяни» виступили з «різким засудженням націоналістичних елементів», вимогами «запобігти їхнім діям, що завдають політичної шкоди нашій країні»⁵⁴. Слід зазначити, що багато хто тривалий час (навіть у перші роки незалежності нашої країни) сприймав за

⁴⁴ Сили застою на позовах з правдою (Огляд двобою журналу «Український вісник» з офіційною пропагандою) // Український вісник: Громадський літературно-художній та суспільно-політичний журнал, орган Української Гельсінської спілки. – 1988. – №11/12 (об'єднаний). – Січень – березень. – С.131.

⁴⁵ ГДА СБУ. – Ф.16. – Оп.14 (1990). – Спр.1118. – Арк.152–153; Спр.1119. – Арк.157.

⁴⁶ Там само. – Арк.153.

⁴⁷ Там само. – Арк.154.

⁴⁸ Там само. – Арк.191–203.

⁴⁹ Там само. – Арк.196–203.

⁵⁰ Там само. – Арк.202–203.

⁵¹ Там само. – Арк.287.

⁵² Сили застою на позовах з правдою... – С.117–167.

⁵³ Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО). – Ф.П-3. – Оп.62. – Спр.349. – Арк.5–13.

⁵⁴ ГДА СБУ. – Ф.16. – Оп.14 (1990). – Спр.1118. – Арк.287; ДАЛО. – Ф.П-3. – Оп.62. – Спр.349. – Арк.3–3 зв.

правду сфабриковані КДБ проти найактивніших діячів руху опору «факти». Таким чином, «контрпропагандистські дії» завдали В.Чорноволові, М.Гориневі та З.Красівському непоправної моральної шкоди, відволікали їх від суспільно-політичної активності, але все ж не змогли перешкодити втіленню їхніх задумів.

У грудні 1987 р. правозахисники оголосили про відновлення УГГ, яку згодом планували перетворити на першу легальну політичну організацію – Українську Гельсінську спілку. Ініціаторами «виступили В.Чорновіл, М.Горинь, Л.Лук'яненко, З.Красівський» та ін.⁵⁵ Перед започаткуванням діяльності УГС, у березні 1988 р., її співзасновники розробили й передали за кордон «Звернення до українців та світової громадськості», в якому заявили про регенерацію правозахисного руху в УРСР і просили підтримки в подальшій діяльності⁵⁶. Улітку того ж року В.Чорновіл, М. і Б. Горині, можливо З.Красівський написали й ухвалили «Декларацію принципів УГС»⁵⁷. Тоді ж було сформовано керівні органи: виконавчий комітет і Всеукраїнську координаційну раду⁵⁸, до яких увійшов З.Красівський із функціями одного з трьох секретарів спілки⁵⁹. Її друкованим органом став часопис «Український вісник»⁶⁰. 7 липня 1988 р., під час мітингу, що проходив у Львові, В.Чорновіл оприлюднив декларацію й публічно оголосив про утворення Української Гельсінської спілки⁶¹. За місяць у Чернігові відбулася зустріч В.Чорновола, М.Гориня, З.Красівського з головою УГС Л.Лук'яненком, на якій обговорювалися дії щодо розгортання місцевих структур організації⁶². На виконання чернігівських ухвал В.Чорновіл, брати Горині, З.Красівський «їздили по областях до груп активістів у пошуках активних і сміливих людей для залучення до лав УГС»⁶³. Останній особисто допомагав налагоджувати мережу в Тернопільській (за участі З.Красівського філію створено 14 січня 1989 р.⁶⁴) та Івано-Франківській (2 березня 1989 р.⁶⁵) областях. Невдовзі відділення організації охопили майже всю територію УРСР.

Стратегічні лінії було зазначено в «Декларації принципів УГС». Спілка задекларувала «відновлення української державності», яка «була б основною стабільною гарантією забезпечення економічних, соціальних, культурних, суспільних і політичних прав як українського народу, так і національних меншин, які проживають на території України». Майбутнє існування СРСР угеесівці вбачали у формі конфедерації незалежних держав. Нова конституція такого утворення повинна була «гарантувати [...] основні права і свободи громадян,

⁵⁵ ГДА СБУ. – Ф.16. – Оп.14 (1990). – Спр.1120. – Арк.116.

⁵⁶ Там само. – Спр.1119. – Арк.95–96.

⁵⁷ Чернявська-Набока І. Потрібна нова УГС? // Українська Гельсінська спілка у спогадах і документах. – С.138.

⁵⁸ Лук'яненко Л. До історії Української Гельсінської спілки // Там само. – С.17.

⁵⁹ ГДА СБУ. – Ф.16. – Оп.14 (1990). – Спр.1119. – Арк.95–96.

⁶⁰ Там само. – Спр.1120. – Арк.13.

⁶¹ Лук'яненко Л. До історії Української Гельсінської спілки. – С.17.

⁶² ГДА СБУ. – Ф.16. – Оп.14 (1990). – Спр.1120. – Арк.117–118.

⁶³ Лук'яненко Л. До історії Української Гельсінської спілки. – С.17.

⁶⁴ Горохівський Л. Діяльність УГС на Тернопільщині // Українська Гельсінська спілка у спогадах і документах. – С.211.

⁶⁵ Марусик П. Тернистим шляхом до рідного дому // Там само. – С.240, 250.

закладені в ратифікованих СРСР міжнародних правозахисних пактах ООН і прикінцевому акті Гельсінської наради 1975 р.». Цим пунктом УГС продовжувала правозахисні традиції УГГ, а в інших – описувала бачення майбутнього політичного, економічного, релігійного й культурного устрою України⁶⁶.

Згодом серед керівників УГС сформувалося декілька ідеологічно протилежних таборів. З.Красівський сповідував націоналістичні переконання та планував «розгорнути санкціоновану всеохопну практику націоналістичного характеру»⁶⁷. Однак, як видно з декларації, серед більшості очільників спілки переважали помірковані погляди, зокрема щодо національного державотворення. Це спонукало З.Красівського вийти зі складу виконкому та координаційної ради УГС, що й відбулося орієнтовно у січні 1989 р.⁶⁸ І хоча він і надалі залишався активістом спілки (принаймні до середини березня того року), брав участь в її заходах та акціях, цим завершився другий етап його правозахисної активності, утіленої у громадській організаційній структурі.

Таким чином, правозахисна діяльність З.Красівського поділяється на два умовних етапи: перший, пов'язаний з Українською громадською групою сприяння виконанню Гельсінських угод, тривав із жовтня 1979 до 12 березня 1980 рр.; другий (участь в Українській Гельсінській спілці) – із 7 липня 1988 до середини березня 1989 рр. У цих об'єднаннях З.Красівський перебував у ролі активного діяча, займаючись як ідеологічною, так й організаційною роботою. Його персону «оцінили» співробітники республіканського Комітету держбезпеки, розгорнувши проти З.Красівського низку оперативних заходів стримувального та дискредитаційного характеру. УГГ і УГС стали для Зіновія Красівського тими діяльнісними фронтами, де можна було втілити бажання повсякденної боротьби за здобуття незалежності України, що становило мету й сенс його життя.

⁶⁶ ГДА СБУ. – Ф.16. – Оп.14 (1990). – Спр.1120. – Арк.16; ДАЛО. – Ф.П-3. – Оп.62. – Спр.366. – Арк.32.

⁶⁷ ГДА СБУ. – Ф.16. – Оп.14 (1990). – Спр.1119. – Арк.96.

⁶⁸ Лук'яненко Л. До історії Української Гельсінської спілки. – С. 30–31.

The article reviews the human rights activity of Z.Krasivs'kyi in social and political field. Based on the study of the published and newly discovered documents of the State Archives Branch of the Security Service of Ukraine we could reconstruct facts of Z.Krasivs'kyi participation in Ukrainian Public Group to Promote the Implementation of the Helsinki Accords and Ukrainian Helsinki Group, reveal his role and impact in those associations. It also describes KGB USSR measures taken for localization and discredit of the most active members of the Ukrainian resistance in the second half of the twentieth century.

Keywords: Krasivs'kyi, Ukrainian Public Group to Promote the Implementation of the Helsinki Accords, Ukrainian Helsinki Group, human rights movement.

